

ตัวตน ความเป็นคน และที่พึงพิงสุดท้ายของคนชายขอบ ในวรรณกรรมเรื่อง *หมา ของปาจิ*ทัศนัช น้อมชอบ¹วุฒิพงษ์ ประพันธ์มิตร²

(วันที่รับ: 23 ก.ย. 2566; วันที่แก้ไขเสร็จ: 8 ก.พ. 2567; วันที่ตอบรับ: 8 ก.พ. 2567)

บทคัดย่อ

“ฉันไม่ใช่คนหรอก เป็นแค่สิ่งของจำพวกเดียวกับ ‘หมา’ นั่นเอง” คำว่า “หมา” มิเพียงถูกใช้นิยามสัตว์ชนิดหนึ่ง หากแต่ยังเป็นการกล่าวถึงนิยามตัวตนของตัวละครหลักในวรรณกรรมเรื่อง *หมา ของปาจิ* บทความนี้มุ่งศึกษาและนำเสนอตัวตน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่พึงพิงของคนชายขอบ ผ่านมุมมองของตัวละครหลักที่เป็นเด็กกำพร้าในวรรณกรรมเรื่อง *หมา ของปาจิ* โดยศึกษาและวิเคราะห์ผ่านแว่นแนวคิดจิตวิทยาเกี่ยวกับตัวตน ลำดับชั้นความต้องการของมนุษย์ ตลอดจนกรอบแห่งสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ตัวตนของตัวละครหลักที่มีสถานะเป็นคนชายขอบในสังคมถูกบิดเบือนและลดทอนคุณค่า เหลือเพียงตัวตนของ “หมา” มิใช่มนุษย์ นำไปสู่การไม่สามารถรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิแห่งตนไว้ได้ เมื่อเป็นบุคคลที่ถูกผลักออกจากพื้นที่สังคม ที่พึงพิงเพียงหนึ่งเดียวจึงเหลือเพียงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่กีดกันตัวละครหลักออกไป ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับตัวละครหลักผู้เป็นบุคคลชายขอบจึงเกี่ยวข้องกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ยังชี้ให้เห็นว่าปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทัศนคติของคนในสังคมล้วนส่งผลต่อการใช้ชีวิตของบุคคลหนึ่ง ๆ ดังนั้นวรรณกรรมเรื่อง *หมา* จึงเปรียบเสมือนบันทึกลงและกระจกที่สะท้อนอีกมิติหนึ่งของสังคมในมุมมองของคนชายขอบที่ตัวตนกลายเป็นเพียง “หมา” ตัวหนึ่ง

คำสำคัญ: ตัวตน คนชายขอบ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ สิ่งศักดิ์สิทธิ์

¹ นิสิตระดับปริญญาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีเมล: thustanut.n@ku.th

² อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีเมล: wuttipong.prap@ku.th

The Identity, Humanity, and The Last Resort of Marginalized People in Ba Jin's Novel Dog

Thustanut Nomchob³

Wuttipong Prapantamit⁴

(Received: September 23, 2023; Revised: February 8, 2024; Accepted: February 8, 2024)

Abstract

“I am not human. It is merely something of the same class as a dog.” The term “dog” not only refers to a type of animal but also to the definition of the protagonist in Ba Jin’s novel Dog. This article aims to examine and analyze the main character’s identity in Ba Jin’s novel Dog, which offers a perspective on human dignity, rights, and sacred elements that marginalized individuals rely upon. With the concept of psychological identity, the hierarchy of human needs, the framework of human rights and human dignity. The findings reveal that the identity of the main character, who experiences social marginalization, is subject to distortion and devaluation. The remaining aspect is the identification as a “dog,” not a human, resulting in the inability to uphold human dignity and rights. When a person is pushed out of social space, the only remaining refuge is the sacred objects that did not repel the protagonist. The relationship between sacred objects and the marginalized protagonist is therefore significant. Moreover, it indicates that social change factors and the attitudes of society’s members have an impact on an individual’s life. Therefore, Ba Jin’s Dog reflects the aspect of society from the perspective of marginalized people who have been devalued and become a “dog”.

Keywords: self, marginalized people, human dignity, rights, sacred

³ E-mail: thustanut.n@ku.th

⁴ E-mail: wuttipong.prap@ku.th

บทนำ

หมา 《狗》 ประพันธ์โดยปาจิน (巴金 Ba Jin) หรือมีชื่อจริงว่า หลี่เหยาถัง (李尧棠 Li Yaotang) มีชีวิตระหว่างปี ค.ศ. 1904-2005 เป็นนักแปล นักเคลื่อนไหวทางสังคม และนักประชาธิปไตย ไม่สังกัดพรรค ทั้งยังเป็นหนึ่งในนักเขียนที่มีชื่อเสียงในขบวนการวรรณกรรมใหม่ของจีน (孙靖琪, 2020) สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2562) ทรงกล่าวถึงงานประพันธ์ของปาจินว่า นวนิยายของปาจิน พรรณนาให้อ่านเห็นภาพชีวิตความยากลำบากของชนชั้นกรรมาชีพ คนด้อยโอกาส และการต่อสู้ดิ้นรนของคนเหล่านั้นในสังคมจีน ทั้งยังเป็นพื้นที่ในการแสดงออกด้านอุดมการณ์ความรักชาติ การต่อต้านระบบทางสังคมที่ไม่เป็นธรรม

ปาจินประพันธ์วรรณกรรมเรื่อง *หมา* ในปี ค.ศ. 1931 ซึ่งเป็นหนึ่งในงานเขียนที่ถูกตีพิมพ์หลังจากเกิดเหตุการณ์ทหารญี่ปุ่นบุกกรุงปักกิ่งที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน เมื่อวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 1931 (孙靖琪, 2020) โดยเรื่องราวของวรรณกรรมเรื่องนี้ดำเนินผ่านตัวละครหลักผู้เป็นเด็กกำพร้าคนหนึ่งที่ไม่รู้แม้กระทั่งชื่อแซ่หรืออายุของตนเอง จนกระทั่งวันหนึ่งเขาตัดสินใจไปสมัครเข้าเรียน เนื่องจากคำพูดของชายชราที่บอกกับเขาว่า “การแสวงหาความรู้เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างแรกของชีวิต” แต่ทว่าตัวละครเด็กกำพร้ากลับถูกขับไล่ไม่ให้เข้าไปในอาคารเรียน การถูกปฏิเสธดังกล่าวเป็นเหมือนการจุดประกายความสงสัยแรกของตัวละครว่า “แท้จริงแล้วฉันเป็นคนหรือไม่ใช่” เขาดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่ต่อไปท่ามกลางความหนาวเหน็บ หิวโหย ทั้งยังต้องทนต่อคำดูถูก การขับไล่ของคนในสังคมทำให้เขาเกิดมุมมองความคิดเกี่ยวกับตัวเองว่าตนนั้นเป็นเพียงสิ่งจำพวกเดียวกับ “หมา” ไม่ใช่คน แต่ถึงกระนั้นความปรารถนาที่จะมีชีวิตที่สุขสบายแบบมนุษย์ก็ยังคงเติบโตขึ้นในตัวของเขาเสมอมา กระทั่งพบว่า หมาที่ถูกเลี้ยงในครอบครัวที่ร่ำรวยก็สามารถมีชีวิตที่ดีได้ จึงเกิดความอิจฉาหมาน้อยที่อยู่อย่างสุขสบายในคฤหาสน์ มีอาหารดี ๆ ผ้าห่มอุ่น ๆ และมีความรักที่สนิทชิดเชื้อ เด็กกำพร้าจึงพยายามเลียนแบบพฤติกรรมให้เหมือนกับหมา เพียงเพราะหวังว่าตนจะสามารถมีชีวิตที่ดีเช่นเดียวกับหมาตัวนั้น หากแต่ท้ายที่สุด แม้คนในสังคมจะเรียกเขาว่า “หมา” แต่นั่นกลับเป็นคำที่ใช้ดูถูกและลดทอนความเป็นคนเท่านั้น ตัวละครเด็กกำพร้าไม่ได้เป็นสิ่งที่ต้องการหรือยอมรับจากสังคม สถานที่ปลอดภัยเพียงแห่งเดียวของเด็กน้อยคือศาลเจ้าที่ถูกทิ้งร้าง และผู้ที่ไม่เคยขับไล่หรือ ดูถูกเขามีเพียงรูปปั้นเทพเจ้าแขนขาและทรวดโถมเป็นที่พึ่งพิงเพียงหนึ่งเดียว

แม้เรื่องราวไม่ได้พรรณนาถึงช่วงเวลาและสถานที่ที่แน่ชัด แต่ตัวบทของวรรณกรรมทำให้สัมผัสได้ถึงบรรยากาศ แนวคิด วิทยาการตะวันตกที่เริ่มมีอิทธิพลต่อสังคมจีน เช่น มีฉากการบรรยายถึงคนสวมชุดสูทแบบตะวันตกเดินปะปนกับคนที่ยังคงแต่งกายแบบจีน การปลูกฝังแนวคิดการศึกษาใหม่ที่รับเอาวิทยาการมาจากฝั่งตะวันตก เป็นต้น ฉากทัศน์เหล่านี้สามารถอนุมานได้ว่า ปาจินอาจต้องการสะท้อนภาพสังคมในยุคสาธารณรัฐจีน (ค.ศ.1912-1949) ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศเผชิญกับความไม่มั่นคงและภัยการรุกรานจากจักรวรรดินิยมตะวันตกและญี่ปุ่น (จันทร์ฉาย ภัคธิดา, 2553, น. 313) ขณะเดียวกัน ความสับสนวุ่นวายทางการเมืองจากทั้งภายนอกและภายในประเทศก็มีการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านเช่นกัน โดยรัฐบาลพยายามพัฒนาด้านการทหาร สาธารณูปโภค และพัฒนาประชาชนให้อ่านออกเขียนได้ สนับสนุนการศึกษาวิจัยใน

ศาสตร์ต่าง ๆ เปิดโรงเรียนและวิทยาลัยหลายแห่ง เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักแนวคิดประชาธิปไตย (กู๊ดริช, 2553, น. 237-238) สะท้อนให้เห็นว่ารัฐต้องการคนที่มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาประเทศให้รอดพ้นจากการรุกราน หากแต่ตัวละครหลักที่เป็นเด็กกำพร้า ไม่มีทั้งเงินและความสามารถจึงถูกผลักให้เป็นเพียงคนขายขอบ⁵ ตัวตนของเขาถูกทำให้เลื่อนรางไปจากสังคม การถูกปฏิเสธและเลือกปฏิบัติจากผู้อื่นก็ทำให้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาถูกกลืนหายไปเช่นกัน นำไปสู่การตั้งข้อสงสัยถึงแก่นตัวตนของตัวละครหลักว่าแท้จริงแล้วตนเองเป็นสิ่งมีชีวิตประเภทใด

ชีวิตของตัวละครหลักผู้เป็นเด็กกำพร้าในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* ที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนนั้น ถูกเปรียบเทียบกับ “หมา” ที่ดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่ต่อไปบนโลกใบนี้ นำไปสู่การตั้งคำถามถึง “ตัวตน” ของตัวละครเด็กกำพร้าในฐานะคนขายขอบของสังคมว่าถูกนิยามเป็นสิ่งที่ใด รวมถึงมุมมองการรับรู้ของคนในสังคมต่อตัวตนของคนขายขอบ ตลอดจนการตั้งคำถามถึงสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนขายขอบที่ไม่เท่าเทียม จากการบรรยายให้เห็นภาพการถูกขับไล่ การทำร้ายร่างกาย และคำดูถูกเหยียดหยามของคนในสังคม เมื่อคนในสังคมด้อยค่าและลดทอนตัวตนของคนขายขอบให้เลื่อนรางไปจากสังคมมากเท่าใด สิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาก็ยิ่งลดน้อยไป แม้สิ่งพื้นฐานที่มนุษย์คนหนึ่งจะนิยามตนเองว่าเป็นมนุษย์มิใช่สัตว์หรือสิ่งของ พึงต้องหวงแหนสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แห่งตน แต่สำหรับคนขายขอบ “ความเป็นคน” และ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” กลับถูกคนในสังคมมองข้ามและกลืนหายไป ประกอบกับประเด็นเรื่อง “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ที่เข้ามาบิบบาทต่อคนขายขอบอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งนำเสนอในรูปแบบของศาลเจ้าร้างและพระพุทธรูปที่ชำรุดทรุดโทรม โดยถูกกล่าวถึงตลอดทั้งเรื่องในฐานะที่พักพิงและที่พึ่งพิงทางจิตใจของตัวละครเด็กกำพร้า แท้จริงแล้ว “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ยังคงมีคุณค่าต่อสังคมหรือไม่ และเพราะเหตุใดสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงมีความสำคัญต่อคนขายขอบ

ประเด็นที่กล่าวข้างต้นนำมาสู่วัตถุประสงค์ที่มุ่งศึกษาและนำเสนอว่า ตัวตนของคนขายขอบคืออะไร การรับรู้ตัวตนของคนขายขอบของคนในสังคมในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* เป็นอย่างไร เมื่อเป็นคนขายขอบผู้ไม่เป็นที่ต้อนรับของสังคม ยังสามารถถูกจำกัดความเป็นผู้ที่มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่หรือไม่ รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้ามาบิบบาทต่อคนขายขอบอยู่ในฐานะใด และคุณค่าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่อสังคมมีความสำคัญเพียงใด ซึ่งในการวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่อง *หมา* ผู้เขียนเลือกวิเคราะห์จากต้นฉบับภาษาจีนร่วมกับสำนวนแปลไทยของอรณิศา อรุณพัฒน์พงศ์ ที่ถูกรวบรวมไว้ในหนังสือ *เกิดใหม่ในกองเพลิง* ฉบับตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2562 สำนักพิมพ์มติชน

หรือว่าฉันจะเป็น “หมา”: การสำรวจตัวตนคนขายขอบ

มนุษย์ทุกคนล้วนมีตัวตนเป็นแก่นของชีวิต หากแต่การหลอมรวมตัวตนของแต่ละบุคคลล้วนประกอบสร้างจากหลายปัจจัยแวดล้อม และก่อให้เกิดตัวตนที่แตกต่างกันออกไปเฉพาะตน คาร์ล อาร์

⁵ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวว่า คนขายขอบ หมายถึง คนที่อยู่ห่างไกลจากสังคม มักหมายถึงผู้ที่ไม่ได้รับการดูแล ไม่ได้รับการบริการหรือความคุ้มครองจากรัฐอย่างที่คนอื่น ๆ ได้รับ เป็นคนที่ต้องดูแลตนเอง และมีวัฒนธรรมของตนเอง ที่อาจจะแตกต่างจากวัฒนธรรมของคนที่อยู่ในเมือง (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2550)

โรเจอร์ส (Carl R. Rogers) เสนอทฤษฎีตัวตน (Self Theory) ว่า “ตัวตน (Self)” ของมนุษย์ทุกคนประกอบด้วย 3 แบบ คือ ตัวตนตามที่ตนเองมองเห็น (Self Concept) ตัวตนตามความเป็นจริง (Real Self) และตัวตนตามอุดมคติ (Ideal Self) แต่หากบุคคลเกิดความแตกต่างระหว่างทั้ง 3 ตัวตนมาก แนวโน้มการส่งผลด้านลบต่อพฤติกรรม บุคลิกภาพ ทักษะของบุคคลนั้นย่อมมีมากขึ้น (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2548, น. 123-127) ซึ่งความขัดแย้งในตัวตนทั้ง 3 แบบสามารถนำไปสู่ความรู้สึกไม่มั่นคง ตลอดจนเกิดความสับสนหรือสงสัยในตัวตนของตนเอง

อย่างไรก็ตาม ตัวตนที่ตนเองมองเห็นนับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการตั้งคำถามเกี่ยวกับแก่นของตัวตน เพราะการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง (Self-awareness) ก่อให้เกิดแรงผลักดันให้บุคคลเชื่อและแสดงพฤติกรรมไปในทิศทางนั้น ๆ ได้ รวมถึงกำหนดความเชื่อที่ว่าตนเองนั้นเป็นอย่างไร ตัวตนตามที่ตนเองมองเห็นเป็นสิ่งที่สามารถแปรเปลี่ยนไปตามปัจจัยแวดล้อมของสังคม ทฤษฎีอัตมโนภาพ (The Self-Concept) ของโรเจอร์ส กล่าวว่า การมองเห็นตัวตนโดยหลักแล้วเป็นผลผลิตทางสังคมและเกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เมื่อมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลสำคัญในชีวิต เราจะเริ่มมีความคิดเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งเกิดจากการประเมินตัวเราของพวกเขา มิใช่ความรู้สึกของตน (นพมาศ อึ้งพระ, 2546, น. 312)

หากการรับรู้ตัวตนของมนุษย์เป็นผลผลิตทางสังคมจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และตัวเราสามารถรับรู้ตัวตนได้จากการประเมินของผู้อื่น เช่นนั้นการรับรู้ตัวตนของตัวละครหลักผู้เป็นเด็กกำพร้าซึ่งอยู่ในฐานะคนขายขอบในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* จึงเป็นสิ่งที่คลุมเครือในตอนต้น เนื่องจากเด็กน้อยเติบโตขึ้นมาโดยไม่มีบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด เช่น พ่อแม่ ญาติ รวมถึงไม่ปรากฏการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือกระทั่งการมีชื่อแซ่ที่ใช้ระบุตัวตน การรับรู้ตัวตนของตัวละครหลักกว้างเปล่า นำไปสู่ความสับสนและการตั้งคำถามเพื่อแสวงหารากแห่งตน ซึ่งการพยายามหาคำตอบในช่วงแรกตัวละครให้นิยามตนเองเป็นสิ่งของที่ไม่ระบุแน่ชัด ต่อมาก็เริ่มนิยามว่าตนเองเป็นสิ่งของจำพวกเดียวกับหมา จนกระทั่ง เมื่อตัวละครเติบโตขึ้นและมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคม “ตัวตน” จึงค่อย ๆ ปรากฏในการรับรู้ของตนเองชัดเจนยิ่งขึ้น สู่การนิยามตัวตนของตัวเองว่าเป็นหมา ไม่ใช่ มนุษย์ดังข้อความต่อไปนี้

ข้อความที่ 1

“我不知道自己的姓名, 也不知道自己的年纪。我像一块小石子似地给扔到这个世界上来, 于是我生存了。我不知道谁是我的父亲, 谁是我的母亲。我只是一件遗失了的东西。我有黄的皮肤、黑的头发、黑的眼珠、矮的鼻子、短小的身材。我是千百万人中间的一个, 而且是命定了要在那些人中间生活下去的。”

(巴金, 1931)

“ฉันไม่รู้จักชื่อแซ่ของตัวเองและไม่รู้อายุของตัวเอง ฉันเป็นเหมือนก้อนหินก้อนเล็ก ๆ ก้อนหนึ่งที่ถูโยนเข้ามาในโลกใบนี้ ดังนั้นฉันจึงมีชีวิตอยู่ได้ ฉันไม่รู้ว่ามีใครเป็นพ่อของฉัน ใครเป็นแม่ของฉัน ฉันเป็นเพียงสิ่งของที่หล่นหายไปชิ้นหนึ่ง ฉันมีผิวสีเหลือง ผมสีดำ ลูกตาสีดำ จมูกไม่โด่ง รูปร่างเตี้ย ฉันเป็นคน คนหนึ่งท่ามกลางคนนับแสนล้าน และถูกกำหนดชะตาชีวิตไว้แล้วว่าให้ดำรงชีวิตต่อไปท่ามกลางคนเหล่านั้น”

(ปาจิน, 2562, น. 166)

ข้อความที่ 1 แสดงให้เห็นการรับรู้ตัวตนของตัวละครเด็กกำพร้าที่ปรากฏขึ้นครั้งแรกของเรื่อง เด็กน้อยรับรู้ตัวตนเองเป็นเพียงสิ่งหนึ่งที่อยู่บนโลก สิ่งที่ได้รับรู้เกี่ยวกับตนเองมีเพียงรูปร่างลักษณะว่า “ฉันมีผิวสีเหลือง ผมสีดำ ลูกตาสีดำ จมูกไม่โด่ง รูปร่างเตี้ย” ซึ่งข้อเท็จจริงเหล่านี้ สามารถกล่าวได้ว่าเป็นตัวตนที่แท้จริงที่ปรากฏตามการรับรู้ของตัวละครหลัก หากแต่ตัวตนอีก 2 แบบคือ ตัวตนตามที่ตนเองมองเห็นและตัวตนตามอุดมคติกลับไม่ปรากฏในการรับรู้ของตัวละครหลัก เมื่อตัวตนทั้ง 3 แบบไม่สัมพันธ์กันจึงเกิดความสงสัยว่าตนเองเป็นสิ่งใด ตัวตนของตัวละครหลักในตอนต้นจึงเปรียบเสมือนบางสิ่งที่ด้านในกลวงเปล่า แม้ใช้ชีวิตท่ามกลางผู้คน แต่ก็ไม่แน่ชัดว่าตนเองเป็น “คน” หรือไม่ ไร้ข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนเองคืออะไร

การไม่รู้ข้อมูลพื้นฐานของตนเช่นชื่อแซ่ เป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่ทำให้มนุษย์ยากที่จะรับรู้ตัวตน ดังทัศนะที่ว่า การเรียกชื่อเป็นกลวิธีทางภาษากลวิธีหนึ่งที่แสดงให้เห็นมุมมองและความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวถึงได้อย่างดี และมักเกี่ยวพันกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม เราทุกคนต่างมีชื่อและได้รับการตั้งชื่อตั้งแต่วัยแรก และเราก็ใช้ชื่อนั้นทำให้เรารู้ว่าเราเป็นใคร และคนอื่นก็แยกเราจากคนอื่นได้ (จินทิม่า อังคพนิชกิจ, 2557, น. 140) ประเด็นดังกล่าวชวนให้คิดว่าการไม่ทราบแม้แต่ชื่อของตัวละครอาจนำมาซึ่งความน่าสนใจในมิติของการนำเสนอรากเหง้าของตัวตน

ประเด็นการไร้ชื่อของตัวละครไม่เพียงแต่ปรากฏเฉพาะในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* เท่านั้น หากแต่ยังปรากฏในวรรณกรรมของหลู่ซวิน (鲁迅) ซึ่งเป็นอีกหนึ่งข้อสงสัยที่ท้าทายให้ผู้อ่านตีความว่า แท้จริงแล้วหลู่ซวินต้องการแสดงสัญลักษณ์ประการใดต่อผู้อ่าน เช่น ตัวละคร “อาคิ่ว” จากเรื่องสั้น *ประวัติจริงของอาคิ่ว* 《阿 Q 正传》 อาคิ่วเป็นคนชนบทห่างไกล มีอาชีพรับจ้างทำงานทั่วไปและอาศัยนอนในวัด เขามักจะใส่เสื้อผ้าขาด ๆ โดยกิจวัตรประจำวันของอาคิ่วคือ การดื่มเหล้าและเล่นพนันเป็นอาจिन ทั้งนี้พฤติกรรมดังกล่าวยังคล้ายคลึงกับตัวละคร “ข่งอิจี้” (孔乙己) จากหนังสือ *เรื่องสั้นของหลู่ซวิน* ตอน *ข่งอิจี้* 《孔乙己》 ซึ่งเป็นตัวละครที่ชอบ ดื่มเหล้า รูปร่างสูงใหญ่ หน้าตาขาวซีด รอยย่นบนใบหน้ามักจะเกิดรอยแผลบ่อย ๆ สวมเสื้อคลุมยาวที่ทั้งขาดและสกปรก ยามที่พูดกับคนอื่น ข่งอิจี้มักจะใช้ภาษาที่เต็มไปด้วยคำโบราณ ทำให้คนอื่นฟังรู้เรื่องบ้าง ไม่รู้เรื่องบ้าง (หลู่ซวิน, 2546, น. 57) จุดร่วมของสองตัวละครที่กล่าวมาข้างต้นคือ ชื่อของตัวละครทั้งสองนั้นไม่ได้ใช้ชื่อจริง ผวนวกกับนิสัยที่ไม่ชอบทำมาหากิน ดื่มเหล้าเป็นอาจिन จนกลายเป็นตัวประหลาดในสังคม ภาวะที่กล่าวมาข้างต้น อาจแฝงไว้ซึ่งสภาวะไร้รากของตัวละคร ที่ต้อง

กลับมาทบทวนว่าแท้จริงแล้ว ผู้อื่นคือคนที่ไม่เข้าพวกสำหรับตน หรือตนเป็นบุคคลที่ไม่เข้าพวกสำหรับผู้อื่น ตัวตนที่แท้จริงนั้นคืออะไร

เมื่อนำภาพปรากฏการณ์ของการไร้ชื่อของตัวละครในวรรณกรรมดังกล่าวมาประกอบกับการผจญภัยของวรรณกรรมที่คนในสังคมเมือง ไร้การช่วยเหลือ หรือมีปฏิสัมพันธ์ใด ๆ กับตัวละครหลักที่เป็น เด็กกำพร้า เมื่อไม่มีผู้คนรอบข้างหรือสิ่งที่ใช้ระบุตัวตน จึงเกิดความสับสนในการนิยามตัวตนว่าเป็นสิ่งใด ถึงกระนั้นตัวละครหลักก็ยังพยายามแสวงหาตัวตน และนิยามแรกๆที่ตัวละครให้คำตอบกับตนเองเกี่ยวกับตัวตน คือ ฉันเป็นเพียง “สิ่งของ” ซึ่งไม่อาจจะระบุได้ว่าเป็นสิ่งของประเภทใด

ข้อความที่ 2

“.....于是我明白我并不是一个人。我断定我的生活是很合理的,我乞讨残汤剩饭,犹如狗之向人讨骨头。我并不是一个人,不过是狗一类的东西。”

(巴金, 1931)

“... ดังนั้นฉันจึงเข้าใจว่าฉันไม่ได้เป็นคน ฉันตัดสินใจชีวิตตัวเองเช่นนั้นเป็นเรื่องสมเหตุสมผลอยู่ ฉันเที่ยวขอทานเศษอาหารไปทั่ว เหมือนหมาที่เที่ยวขอเศษกระดูกจากคน ฉันไม่ใช่คนหรอก เป็นแค่สิ่งของจำพวกเดียวกับหมานั้นเอง”

(ปาจิน, 2562, น. 168)

ข้อความที่ 2 เห็นได้ว่าเด็กกำพร้ายังคงแสวงหาคำตอบว่าตนเองเป็นสิ่งใด เมื่อคนในสังคมไม่เคยสนใจตัวตนของเขาและไม่มีใครตอบคำถามของเขาว่าแท้จริงเขาเป็นคนหรือไม่ใช่ ตัวละครหลักจึงเลือกใช้ประสบการณ์ที่ตนเคยประสบมาเปรียบเทียบและตัดสินใจชีวิตของตัวเองว่า พฤติกรรมขอเศษอาหารผู้อื่นเหมือนที่ตนเองกระทำนั้น เป็นพฤติกรรมแบบเดียวกับหมาขอเศษกระดูกจากคน จึงนิยามตนเองว่าเป็น “สิ่งของจำพวกเดียวกับหมา” ซึ่งคำนิยามดังกล่าวกลายเป็นอัตมโนภาพที่เกิดขึ้นจากมุมมองการตัดสินใจของตนเองของตัวละครหลัก ขณะเดียวกัน เมื่อตีความคำว่า “หมา” ที่ตัวละครใช้ในการนิยามตนเอง ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของตัวละครต่อหมาว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ท่ามกลางผู้คนเช่นเดียวกับตน และใช้ชีวิตด้วยการขอความเมตตาจากผู้คนให้โยนอาหารประทังชีวิตในแต่ละวันเท่านั้น ไม่สามารถทำประโยชน์ใด ๆ ให้กับสังคม ทำให้หมาเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไร้การใส่ใจดูแลจากคนในสังคม ดังนั้น การนิยามตนเองของตัวละครหลักว่าเป็นสิ่งมีชีวิตจำพวกหมาจึงสามารถตีความได้ว่า ตัวละครมองตนเองเป็นบุคคลที่ไม่มีคุณค่าหรือไร้ประโยชน์ต่อสังคม ตัวตนความเป็นคนของเขาจึงไม่มีใครให้ความสำคัญและถูกทำให้เลื่อนรางไปจากพื้นที่สังคม

ขณะเดียวกัน ตัวบทตอนหนึ่งยังกล่าวถึงถ้อยความที่ปรากฏจากบุคคลในเรื่องใช้คำสรรพนามชี้เฉพาะเรียกตัวละครหลักว่า “หมา” อันเป็นสิ่งที่ยืนยันว่าตัวตนของตัวละครหลักซึ่งเป็นคนชายขอบถูกนิยามว่าเป็น “หมา” ไม่ใช่มนุษย์ ดังข้อความที่ 3

ข้อความที่ 3

“‘狗!’我清清楚楚地听见这个字从伟大的人的口里吐出来。我的手揉着伤痕,我的口里反复地念着这个‘狗’字。我终于回到了破庙里。我忍住痛,在地上爬着。我摇着头,我摆着屁股,我汪汪地叫。我觉得我是一条狗。我心里很快活。我笑着,我流了眼泪地笑着。我明白我现在真是一条狗了。”

(巴金, 1931)

“‘ไอ้หมา’ ฉันได้ยินคำนี้อย่างชัดเจน ฟันออกมาจากปากของผู้สูงส่งคนนั้น มือของฉันคลึงอยู่ที่รอยถูกเตะ ปากก็พร่ำคำว่า ‘หมา’ นั้นซ้ำไปซ้ำมา ในที่สุดฉันก็กลับถึงศาลเจ้าร้าง ฉันกลักริ้นความเจ็บปวด คลานไปกับพื้น ฉันส่ายหัว ฉันส่ายกัน ฉันเห่าเสียงดังโห่ ๆ ฉันรู้สึกว่าฉันเป็นหมาตัวหนึ่งเต็มที ฉันสุขใจมาก ฉันหัวเราะ ฉันหัวเราะทั้งน้ำตา ฉันแจ่มแจ้งแล้วว่าตอนนี้ตัวเองเป็นหมาไปแล้วจริง ๆ”

(ปาจิน, 2562, น. 176)

ข้อความดังกล่าวปรากฏการเรียกเด็กกำพร้าว่า “หมา” เป็นครั้งแรกของตัวบท ซึ่งตอกย้ำการรับรู้ตัวตนของตัวละครเด็กกำพร้าที่ไม่ได้มาจากการตัดสินใจของตนเองเพียงฝ่ายเดียว หากแต่ยังรวมถึงคนในสังคมร่วมตัดสินและให้คุณค่าตัวตนของเด็กกำพร้าคนนี้ด้วยเช่นกัน

หากวิเคราะห์ถึงความสุขเมื่อตัวละครรับรู้ “ตอนนี้ตัวเองเป็นหมาไปแล้วจริง ๆ” अनुमानได้ว่าเมื่อตัวตนตามการรับรู้ของตนกระจ่างชัดว่าเป็นสิ่งใด ตัวละครหลักจึงมีความสุข ขณะเดียวกันอาจมองได้ว่าการ “เป็นหมา” คือตัวตนในอุดมคติของตัวละครหลัก และเมื่อสามารถกลายเป็นตัวตนในอุดมคติของตนได้จึงมีความสุข แต่หากมองในมุมการนิยามตัวตนของบุคคลหนึ่ง ๆ ที่ถูกนำไปเชื่อมโยงกับการตัดสินว่าตัวเรานั้นเป็นเช่นไรจากการรับรู้ของบุคคลอื่น อัตมโนภาพจึงประกอบด้วยการวางเงื่อนไขของการมีคุณค่า (นพมาศ อึ้งพระ, 2546, น. 312) ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า การที่ตัวละครหลักมีตัวตนในสังคมเปรียบเสมือนตัวตนได้รับการยอมรับและมีพื้นที่ที่ตัวตนในสังคมเป็นครั้งแรก หากกล่าวตามทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ (Maslow's Hierarchy of Needs) มนุษย์ย่อมมีความปรารถนาที่จะได้รับการยอมรับจากผู้อื่นและเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (จิราภรณ์ ตั้งกิตติภรณ์, 2556, น. 155) ถึงแม้ตัวตนของตัวละครหลักจะเป็นเพียง “หมา” ตัวหนึ่งในสังคม แต่ก็ยังคงสุขใจเพราะได้รับ การยอมรับและรับรู้ว่ามีพื้นที่ของตนในสังคม แม้มิได้ถูกยอมรับหรือมีคุณค่าในฐานะมนุษย์คนหนึ่งก็ตาม

ตัวตนของตัวละครหลักผู้เป็นตัวแทนของคนชายขอบในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* เป็นสิ่งที่สับสนและเลื่อนรางเริ่มตั้งแต่ตัวละครไม่รู้แม้กระทั่งชื่อแซ่หรือที่มาของตนเอง รวมถึงการถูกปฏิบัติจากคนในสังคมที่ล้วนกีดกันเขาที่เป็นเด็กกำพร้า จึงเกิดคำถามว่า “แท้จริงแล้วฉันเป็นคนหรือไม่ใช่” และถึงแม้จะนิยามตัวตนว่า “ฉันเป็นสิ่งที่ประเภทเดียวกันกับหมา” ถึงกระนั้นก็ไม่เคยรับรู้ว่ามีคนอื่นมองเห็นตนเองเป็นอย่างไร เพราะไม่เคยมีผู้ใดเรียกหาหรือกล่าวถึง ปรากฏเพียงภาพตัวละครหลักถูกทำร้ายร่างกาย ถูกขบไล่ ไม่มีผู้ใดสนใจตัวตนของตัวละครชายขอบ มิติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ตัวตนของคนชายขอบเป็นสิ่งที่คนในสังคมลดทอนคุณค่าและผลักไส ไม่มีพื้นที่สำหรับตัวตนของคนชายขอบในสังคม จนกระทั่งตัวตนถูกยืนยันจากคนในสังคมด้วยการเรียกว่า “หมา” ตัวตนของคนชายขอบจึงปรากฏขึ้น คำว่า “หมา” จึงไม่ใช่เพียงคำนิยามที่ตัวละครหลักมองตนเอง หากแต่เป็นตัวตนที่คนในสังคมให้คุณค่าว่าเป็นเพียง “หมา” มิใช่ “คน” เฉกเช่นผู้อื่น กล่าวคือตัวละครหลักในฐานะคนชายขอบ ไม่มีคุณค่าต่อสังคมและไม่ได้รับการยอมรับว่ามีตัวตนในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิของคนชายขอบที่ถูกมองข้าม

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เปรียบเสมือนข้อตกลงร่วมกันระหว่างคนในสังคมว่า จะปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์อย่างเท่าเทียม เสมอภาค (ชฎารัตน์ สุนทรธรรม, 2559, น. 156) หากแต่เมื่อผู้คนในสังคมมิได้มองว่าบุคคลหนึ่ง มีฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์เท่ากัน บุคคลนั้นจะยังสามารถรักษาสีบทและการมีอยู่ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แห่งตนได้อยู่หรือไม่ เมื่อการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมยังคงเป็นเพียงอุดมคติที่ยากจะปฏิบัติได้จริง เนื่องจากการตัดสินคุณค่าในตัวบุคคลหนึ่ง ๆ ของคนในสังคมที่ไร้ความเท่าเทียม คนบางกลุ่มได้รับการยกย่องเทิดทูนให้มีสถานะสูงกว่าผู้อื่นในสังคม ในขณะที่เดียวกันคนอีกกลุ่มกลับถูกลดทอนคุณค่าในตัวตนให้ด้อยกว่าผู้อื่น เช่นเดียวกับสภาพสังคมในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* เปรียบเสมือนการจำลองสังคมผ่านมุมมองของตัวละครหลักที่ถูกจัดเป็นคนชายขอบ เพื่อสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมที่ไร้ความเท่าเทียม การแบ่งแยกสถานะทางสังคม ตลอดจนความทารุณที่กระทำต่อคนชายขอบ แสดงถึงการปฏิบัติต่อกันอย่างไม่เสมอภาคและการให้คุณค่าความเป็นคนไม่เท่าเทียม ส่งผลให้สิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนบางกลุ่มถูกลิดรอนไป

ด้วยฐานะคนชายขอบของตัวละครหลักในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* ทำให้ความเป็นมนุษย์ถูกลดทอนและบิดเบือนไปจนไม่เหลือกระทั่งตัวตนความเป็น “คน” ในท้ายที่สุด สิ่งที่ตัวละครหลักต้องเผชิญไม่เพียงแต่ถูกลดทอนคุณค่าในตัวตน หากยังถูกลิดรอนสิทธิด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์คนหนึ่งพึงมีอย่างเท่าเทียม รวมถึงปฏิกิริยาของคนในสังคม เช่น การขบไล่ การทำร้ายร่างกาย การด่าทอ ทำให้ตัวตนของมนุษย์คนหนึ่งกลายเป็น “หมา” ถือเป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตัวละครหลักอย่างสิ้นเชิง ดังข้อความต่อไปนี้

ข้อความที่ 4

“.....饥饿刺痛我的心。我的眼睛花了, 看不清楚四周的一切, 连那个伟大的人走过来我也没有看见, 等到我最后看见了要起来避开, 已经太迟了。一只异常锋利的脚向我的左臂踢来, 好像这只手臂被刀砍断了一样, 我痛得倒在地上乱滚。‘狗!’我清清楚楚地听见这个字从伟大的人的口里吐出来。”

(巴金, 1931)

“...ความหิวโหยทิ่มตำเข้าไปในจิตใจฉันจนเจ็บปวด ตาของฉันพร่าลาย มองสภาพรอบด้านได้ไม่ชัดเจน แม้เมื่อคนที่สูงส่งคนนั้นเดินผ่านมามากมายก็ยังไม่เห็น จนถึงตอนที่ฉันมองเห็นในที่สุดและอยากจะลุกขึ้นปลีกตัวหนีก็สายไปเสียแล้ว ขาที่ว่องไวเกินปกติข้างหนึ่งเหวี่ยงเตะเข้าที่แขนซ้ายของฉัน จนแขนข้างนั้นเหมือนถูกมีดฟันขาด ฉันเจ็บจนล้มลงไปนอนดิ้นอยู่กับพื้น ‘ไอ้หมา’ ฉันได้ยินคำคำนี้อย่างชัดเจนพ่นออกมาจากปากของผู้สูงส่งคนนั้น”

(ปาจัน, 2562, น. 176)

การนำเสนอภาพสังคมที่ไร้ซึ่งความเท่าเทียมของคน คุณค่าและฐานะของคนในสังคมไม่เท่ากัน การเรียกผู้อื่นว่าเป็น “คนที่สูงส่งคนนั้น” จากมุมมองของตัวละครหลักดังที่ปรากฏในข้อความข้างต้น ถือเป็นการด้อยค่าตนเองว่าต่ำต้อย เมื่อเทียบกับบุคคลอื่นในสังคม อีกทั้งการทารุณและด้อยคุณค่าที่ผู้สูงส่งกระทำต่อตัวละครหลักที่เกิดขึ้น กล่าวคือ “ขาที่ว่องไวเกินปกติข้างหนึ่งเหวี่ยงเตะเข้าที่แขนซ้ายของฉัน จนแขนข้างนั้นเหมือนถูกมีดฟันขาด ฉันเจ็บจนล้มลงไปนอนดิ้นอยู่กับพื้น ‘ไอ้หมา’ ฉันได้ยินคำคำนี้อย่างชัดเจน พ่นออกมาจากปากผู้สูงส่งคนนั้น” แสดงให้เห็นว่าบุคคลที่มีฐานะทางสังคมสูงไม่ได้ตระหนักว่าตนต้องเคารพผู้ที่สถานะด้อยกว่า ขณะเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นว่าการใช้ความรุนแรงต่อตัวละครหลักซึ่งเป็นคนชายขอบอาจเป็นเรื่องที่สามารถยอมรับได้ทั่วไป ไม่ใช่สิ่งที่ผิดจึงไม่ปรากฏการให้ความช่วยเหลือตัวละครหลัก ปฏิบัติการเหล่านี้ของคนในสังคมส่งผลให้คนชายขอบถูกกดทอนคุณค่าในตัวตนและศักดิ์ศรีประหนึ่งมิได้มีตัวตนอยู่ในสังคมในฐานะเพื่อนมนุษย์

ท้ายที่สุด เมื่อคนในสังคมตัดสินและให้คุณค่าตัวละครหลักเท่ากับ “หมา” มิใช่ “มนุษย์” ดังนั้นการใช้ความรุนแรงและคำดูถูกซึ่งทำให้อีกฝ่ายเกิดความเจ็บปวดทั้งร่างกายและจิตใจโดยปราศจากการคิดถึงเหตุผลในการกระทำดังกล่าวจึงสามารถกระทำได้ เนื่องจากมองว่าอีกฝ่ายเป็นเพียงสัตว์ ไม่ใช่มนุษย์ โดยไม่เกรงกลัวต่อบทลงโทษทางสังคมที่อาจเกิดขึ้นตามมา ทำให้ตัวละครหลักผู้เป็นบุคคลชายขอบไม่สามารถรักษาตัวตนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้อีกต่อไป

เมื่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบถูกสังคมลดทอนคุณค่าจนไร้ตัวตนความเป็นมนุษย์ อีกหนึ่งสิ่งที่คนชายขอบถูกกลืนตรึงไปคือ “สิทธิ” ซึ่งในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* สะท้อนให้เห็นว่าประเทศหรือ

สังคม ณ เวลานั้นยังคงไม่มีการตระหนักถึงสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะสิทธิของคนชายขอบที่ถูกมองข้ามและถูกกระทำเหมือนไม่ใช่มนุษย์คนหนึ่ง ผู้เขียนได้เลือกประเด็นศึกษาขึ้นมาวิเคราะห์สิทธิที่ถูกกลืนไปของคนชายขอบที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* ทั้งหมด 3 ประเด็น โดยเรียงลำดับ ดังนี้ 1) สิทธิในการได้รับการศึกษา 2) สิทธิการได้รับความปลอดภัยในชีวิต และ 3) สิทธิในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียม ดังข้อความที่ 5

ข้อความที่ 5

“.....据说这都是被称为学校一类的东西。我昂着头走了进去,因为我记住求学是人生的第一件大事。

‘去! 这里不是你可以进来的!’ 无论在漂亮的建筑物或者简单的房屋,无论在门口遇见的是凶恶的面孔或者和善的面孔,我总会听见这一句同样的话。.....”

(巴金, 1931)

“...ได้ยินมาว่านี่คือที่ที่เรียกกันว่าโรงเรียน ฉันเดินเข็ดศีระเข้าไป เพราะจำได้ขึ้นใจไว้ว่าการแสวงหาความรู้เป็นเรื่องสำคัญอย่างแรกของชีวิต

‘ไป ที่นี่ไม่ใช่ที่ที่เจ้าจะเข้ามาได้’ ไม่ว่าจะเป็นอาคารหรู ๆ หรือห้องธรรมดา ๆ ไม่ว่าที่หน้าประตูทางเข้าจะพบใบหน้าดุร้ายหรือมีเมตตา ฉันก็จะได้ยินคำพูดเดียวกันนี้เสมอ. . .”

(ปาจัน, 2562, น. 166-167)

ข้อความที่ 5 แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้เด็กเข้าไปศึกษาหาความรู้ แต่ตัวละครหลักกลับถูกปฏิเสธไม่ให้เข้าไปในพื้นที่การศึกษา ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนที่หรูหราหรือธรรมดาก็ตาม สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไม่เอื้อพื้นที่ปลอดภัยดังกล่าวให้แก่เด็กกำพร้า ทั้งนี้การที่คนในสังคมไม่ว่าใครก็ล้วนปฏิเสธไม่ให้เด็กกำพร้าเข้าเรียน แม้ขณะนั้นผู้คนจะมีแนวคิดที่ว่า “การแสวงหาความรู้เป็นเรื่องสำคัญอย่างแรกของชีวิต” เป็นแนวคิดที่แพร่หลายในสังคมโดยพยายามปลูกฝังให้คนเข้ารับการการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ของตนเอง ถึงกระนั้น ผู้คนและพื้นที่การศึกษาเหล่านั้นก็ไม่เคยต้อนรับบุคคลชายขอบซึ่งสามารถตีความได้ว่าสังคมจงใจทอดทิ้งคนกลุ่มนี้ไว้ในพื้นที่ล้าหลัง และปฏิเสธมิให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมจากการตัดสินใจตัดสินใจของบุคคลชายขอบว่าไร้คุณค่าหรือไม่สามารถสร้างประโยชน์ใด ๆ ให้แก่สังคม ส่งผลให้สิทธิที่จะได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมของตัวละครหลักซึ่งเป็นเด็กกำพร้า ในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* ถูกกลืนไป

อย่างไรก็ตาม หากมองเรื่องดังกล่าวในอีกมุมหนึ่งผ่านกรอบความเหลื่อมล้ำของคนในสังคม เมื่อโรงเรียนที่หรูหราและโรงเรียนธรรมดาสามารถสื่อความถึงพื้นที่การศึกษาที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อคนที่มีฐานะร่ำรวย

และฐานะปานกลาง แต่ตัวละครเด็กกำพร้าถูกผลักดันให้เป็นบุคคลชายขอบ ไร้ซึ่งเงินตรา ทำให้ไม่ถูกต้อนรับให้เข้าไปในพื้นที่การศึกษา สิทธิทางการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่เสนอให้กับผู้ที่มีเงินเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าเงินกลายเป็นปัจจัยที่ใช้แบ่งแยกชนชั้นและการได้สิทธิทางสังคม ดังนั้น การที่ตัวละครหลักเป็นเด็กกำพร้ายากจน เขาจึงถูกผลักออกไปให้อยู่ในพื้นที่ชายขอบ และถูกกลืนสิทธิที่จะเข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียมกับบุคคลอื่นในสังคมขณะเดียวกัน การถูกกลืนสิทธิที่พึงได้รับความเป็นธรรมอย่างเท่าเทียมของคนในสังคมยังปรากฏในฉากของวรรณกรรม ดังตัวบทต่อไปนี้

ข้อความที่ 6

“.....我就向着那双可爱的腿跑过去, 还没有跑到, 不知从什么地方来了一只手抓住我往地上一推。‘你瞎了眼睛!’我只听见这句话, 便觉得头昏脑胀, 眼睛里有好多金星在跳。我睡倒在地上。我爬起来, 四面都是笑脸, 腿已经看不见了。奇怪的笑声割痛我的耳朵。我蒙住两耳逃走了。”

(巴金, 1931)

“...ฉันก็วิ่งไปหาขาที่น่ารักคู่นั้น แต่ยังวิ่งไปไม่ถึงก็มีมือมาจากที่ไหนไม่รู้จับตัวฉัน ผลักย่นฉันลงไปกองกับพื้น ‘เอ็งตาบอดหรือ’ เพียงแค่นี้ฉันก็รู้สึกลึบฝังหัวใจ ในตาเหมือนมีประกายดาวกระโดดโลดเต้นเต็มไปหมด แล้วล้มตัวลงนอนอยู่กับพื้น เมื่อฉันตะกายตัวขึ้นมา รอบทิศมีแต่ใบหน้ายิ้มเยาะ ขาคู่นั้นไม่อยู่แล้ว เสียงหัวเราะประหลาดบาดหูจนเจ็บปวด ฉันอดหู่ทั้งสองข้างแล้ววิ่งหลบไป”

(ปาจิน, 2562, น. 173)

ภาพที่ตัวละครหลักได้รับการทำร้ายทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยปราศจากการได้รับการปกป้องหรือดูแล ทั้งผู้คนรอบข้างยังยิ้มเยาะซ้ำเติมแทนการให้ความช่วยเหลือ ดังปรากฏให้เห็นว่า “มีมือมาจากที่ไหนไม่รู้จับตัวฉัน ผลักย่นฉันลงไปกองกับพื้น ‘เอ็งตาบอดหรือ’ เพียงแค่นี้ฉันก็รู้สึกลึบฝังหัวใจ ในตาเหมือนมีประกายดาวกระโดดโลดเต้นเต็มไปหมด แล้วล้มตัวลงนอนอยู่กับพื้น” การกระทำและคำพูดของคนในสังคมเหล่านี้นอกจากจะทำให้เด็กกำพร้าได้รับความเจ็บปวดทางร่างกายแล้ว ยังทำให้เกิดความเจ็บปวดทางจิตใจ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าบุคคลถูกละเมิดความมั่นคงทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมถึงถูกละเมิดการได้รับความปลอดภัยในชีวิต

การถูกเมินเฉย ไร้ซึ่งการยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือจากคนในสังคม ทำให้สิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมถูกกลืนจากข้อความที่ว่า “รอบทิศมีแต่ใบหน้ายิ้มเยาะ ขาคู่นั้นไม่อยู่แล้ว” ผู้ที่ทำร้ายร่างกายผู้อื่นจนได้รับบาดเจ็บ เดินจากไปโดยไม่ได้รับโทษใดเลย เพราะคนในสังคมเมินเฉยต่อความรุนแรงดังกล่าว ทั้งที่โดยปกติแล้วหน้าที่ปกป้องมิให้เด็กตกอยู่ในสถานการณ์ที่จะเกิดอันตรายต่อร่างกายและจิตใจ เป็นหน้าที่ของพ่อแม่หรือผู้ปกครองที่จะปกป้องและรักษาสีหิตดังกล่าวของเด็ก แต่เมื่อตัวละครหลักเป็นเด็กกำพร้า ปราศจากพ่อแม่หรือ

ผู้ปกครองดูแล ทำให้เขาไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองตามสิทธิที่พึงมีแต่กำเนิด ทั้งนี้ คนในสังคมที่พบเห็นการใช้ความรุนแรงดังกล่าว กลับไม่มีผู้ใดยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ ซ้ำยังหัวเราะต่อความเจ็บปวดของอีกฝ่าย เหตุการณ์ดังกล่าวอนุมานได้ว่าการใช้ความรุนแรงต่อบุคคลชายขอบอาจเป็นเรื่องที่สามารถยอมรับได้ในสังคม ขณะนั้น ปฏิกริยาที่เพิกเฉยต่อการทารุณตัวละครหลักที่เป็นเด็กกำพร้า รวมถึงการที่บุคคลที่ใช้ความรุนแรงต่อผู้อื่น โดยไม่ถูกลงโทษทางกฎหมาย หรือปราศจากการลงโทษจากสังคม ทำให้สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง ถูกละเมิด และสิทธิในการได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมของตัวละครชายขอบถูกสังคมลิดรอนไป

การสูญเสียศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิต่าง ๆ ของตัวละครหลักที่มีสถานะเป็นบุคคลชายขอบ ในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* เกิดจากทัศนคติของคนในสังคมต่อการตัดสินคุณค่าตัวตนของคนชายขอบที่มีได้มองว่าเป็น “คน” เท่าเทียมกับบุคคลอื่นในสังคม หากแต่ลดทอนคุณค่าของคนชายขอบเหลือเพียงตัวตนที่เทียบเท่ากับ “หมา” นอกจากนี้สิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เหลื่อมล้ำยังมีสาเหตุจากการที่คนในสังคมใช้เงินเป็นเครื่องมือตัดสินการได้รับความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นคนและสิทธิต่าง ๆ ทั้งยังเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมและการกีดกันทางสังคม จนกระทั่งสิทธิด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์คนหนึ่งพึงได้รับกลับถูกลิดรอนไปและ บุคคลมีอาจดำรงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือสิทธิแห่งตนไว้ได้

สิ่งศักดิ์สิทธิ์: ที่พึ่งพิงสุดท้ายของคนชายขอบ?

“สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ถือเป็นหนึ่งสิ่งประกอบสร้างที่เป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจหนึ่งของมนุษย์ตั้งแต่อดีต เนื่องจากเชื่อว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์คือสิ่งหรือสภาวะที่มีอำนาจสามารถดลบันดาลให้เป็นไปหรือให้สำเร็จได้ดังใจปรารถนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1138-1139) ทั้งนี้ สถานที่ที่มนุษย์เชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ เช่น วัด โบสถ์ ศาลเจ้า ฯลฯ จึงกลายเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของมนุษย์ ทำให้ในสถานที่เหล่านี้สามารถพบเห็นผู้คน ที่มีความแตกต่างและหลากหลาย ไม่ว่าจะมียฐานะร่ำรวยหรือยากจนก็ตาม

ความมั่นคงทางจิตใจของมนุษย์สามารถถูกเติมเต็มจากคนในครอบครัวเป็นหลัก และมีสถาบันอื่น ๆ ทางสังคมเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจในลำดับต่อมา (ธัญนิชา วิโรจน์รุจน์, 2563, น. 148) หากแต่เมื่อบุคคลเกิดมาไร้ซึ่งครอบครัวและไม่เป็นที่ต้อนรับของสังคม ดังเช่นตัวละครหลักในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* ที่เป็นเด็กกำพร้า และถูกผลักให้เป็นคนชายขอบ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” จึงกลายเป็นที่พึ่งพิงเดียวที่เหลืออยู่ในชีวิต สำหรับภาพแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* ที่ปรากฏคือ รูปปั้นเทพเจ้าที่ชำรุดและศาลเจ้าร้าง ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยกับตัวละครหลักที่เป็นบุคคลชายขอบ นำไปสู่การตั้งคำถามว่า เพราะเหตุใดสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงกลายเป็นที่พึ่งพิงสุดท้ายของคนชายขอบ ทั้งยังเป็นภาพสะท้อนความคิดของผู้ประพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อและทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสังคม ณ ขณะนั้น

ในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* ปาจิณใช้ศาลเจ้าและรูปปั้นเทพเจ้าเป็นภาพแทนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เป็นนามธรรม เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครหลักผู้เป็นคนชายขอบกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งในเรื่องปรากฏเพียงตัวละครหลักเพียงคนเดียวที่เข้าไปอยู่ในพื้นที่ศาลเจ้า

และมีปฏิสัมพันธ์กับรูปปั้นองค์เทพ ดังนั้น พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับตัวละครหลักเด็กกำพร้าผู้เป็นตัวแทนของคนชายขอบจึงมีความเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังข้อความต่อไปนี้

ข้อความที่ 7

“破庙里有一座神像。神是无所不知、无所不能的,我这样想。神龛里没有帷幔,神的庄严的相貌完全露了出来。虽然身上的金已经脱落了,甚至一只手也断了,然而神究竟是神啊。我在破烂的供桌前祷告着:“神啊,请指示给我,我究竟是不是一个人呢?”神的口永远闭着,甚至在梦里他也不肯给我一点指示。.....”

(巴金, 1931)

“ในศาลเจ้าเก่าแก่มีรูปปั้นเทพเจ้าองค์หนึ่ง เทพองค์นั้นรู้ทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่ทำได้ ฉันคิดเช่นนี้ที่แทนบูชาไม่มีผ้ามาบัง ท่องทำสังเคราะหฺมขององค์เทพจึงเผยให้เห็นได้ทั้งหมดแม้ว่าทองที่ปิดร่างจะลอกหลุดแล้วก็ตาม แถมแขนข้างหนึ่งก็ขาดหายไป แต่เทพเจ้าก็ยอมเป็นเทพเจ้าอยู่ ฉันนั่งอธิษฐานอยู่หน้าโต๊ะบูชาที่ผู้พิง ‘ท่านเทพเจ้า ขอให้ท่านชี้ทางสว่างให้แก่ลูกข้างเถิด ว่าจริง ๆ แล้วลูกข้างเป็นคน ใช้หรือไม่’ ปากขององค์เทพยังคงปิดอยู่ตลอด แม้แต่ในฝันยังไม่ยอมชี้บอกอะไรแก่ฉัน...”

(ปาจิน, 2562, น. 167)

ข้อความข้างต้นกล่าวถึงภาพศาลเจ้าที่ทรุดโทรมและรูปปั้นองค์เทพที่ชำรุด อันสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมละทิ้งไประยะหนึ่งแล้ว แต่ในขณะที่พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ ที่สังคมลืมเลือน ศาลเจ้ากลับเป็นสถานที่เดียวที่เปิดต้อนรับตัวละครหลัก และถึงแม้รูปปั้นเทพเจ้าจะชำรุด แต่ ในมุมมองของตัวละครหลัก รูปปั้นเทพเจ้ายังคงเป็นสิ่งที่สง่างามและเชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ แสดงให้เห็นความเลื่อมใสศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของตัวละครหลักว่าสวนทางกับกระแสความเชื่อของสังคม ณ ขณะนั้น ความศรัทธาดังกล่าว อนุมานได้ว่ามีสาเหตุจากการที่บุคคลไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ปลอดภัยหรือที่พึ่งพิงใด ๆ จากสถาบันทางสังคม แต่ศาลเจ้าเป็นสถานที่เดียวที่ไม่ปรากฏการกีดกันคนชายขอบ อีกทั้งที่รูปปั้นองค์เทพที่รับฟังอย่างสงบนิ่ง ไม่ขับไล่ตัวละครหลักเช่นคนอื่น ๆ ทำให้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นที่พึ่งพิงสุดท้ายที่ตัวละครหลักสามารถเข้าถึงได้

เมื่อพิจารณาในอีกแง่มุมหนึ่ง คุณค่าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่อสังคมในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* กลายเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าต่อสังคม ภาพศาลเจ้าถูกทิ้งร้างและรูปปั้นองค์ชำรุดทรุดโทรมยืนยันว่าสิ่งเหล่านี้ถูกคนในสังคมทอดทิ้งไว้ข้างหลัง หรือกลายเป็นเพียงพื้นที่ชายขอบที่ไร้การพัฒนา ไม่ได้รับความสนใจ ทั้งนี้อนุมานได้ว่ามีสาเหตุเนื่องมาจากความเชื่อและที่พึ่งพิงของคนในสังคมเปลี่ยนไป โรงเรียนและการศึกษาสมัยใหม่เข้ามา

อิทธิพลต่อความคิดของคนในสังคมแทนที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อองค์เทพไม่สามารถเติมเต็มความปรารถนาของมนุษย์ เช่นข้อความที่ว่า “ปากขององค์เทพยังคงปิดอยู่ตลอด แม้แต่ในฝันยังไม่ยอมชี้ออกอะไรแก่ฉัน” จึงตีความได้ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่อาจให้คำตอบกับชีวิตหรือช่วยชี้แนะแนวทางชีวิต เช่นนี้คุณค่าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มีต่อสังคมจึงถูกลบล้าง และหมดความสำคัญ หากเทียบกับสถานะของตัวละครหลักที่ถูกทอดทิ้งจากสังคม คุณค่าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และตัวละครชายขอบล้วนมีสถานะที่ไร้คุณค่าต่อสังคมเช่นเดียวกัน

ข้อความที่ 8

“.....生下来就没有父母, 没有亲人, 像一件遗失了的东西, 那么就请你大公无私的神作为我的父亲吧, 因为我不是人, 在人间是得不着谁的抚爱的。”

神的口永远闭着, 他并没有说一句反对的话。于是我有父亲了, 那神, 那断了一只手的大公无私的神啊。”

(巴金, 1931)

“...เกิดมาไม่พ่อแม่ ไม่มีญาติมิตร เหมือนสิ่งของชิ้นหนึ่งที่สูญหายไป ถ้าเช่นนั้น ขอให้ท่านเทพผู้เมตตาได้รับเป็นพ่อของลูกข้างด้วยเถิด เพราะลูกข้างไม่ใช่คนในโลกมนุษย์ จึงไม่มีทางได้รับความรักจากใครเลย”

ปากขององค์เทพยังคงปิดสนิท ท่านไม่ได้พูดอะไรเลยสักคำที่เป็นการคัดค้าน ดังนั้น ฉันจึงมีพ่อแล้วคือเทพองค์นั้น เทพเจ้าผู้เปี่ยมด้วยเมตตาซึ่งแขนขาดไปข้างหนึ่งองค์นั้น”

(ปาจัน, 2562, น. 170-171)

จากข้อความที่ 8 จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครหลักและรูปปั้นเทพเจ้ามิได้เป็นเพียงผู้ศรัทธาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น หากแต่รูปปั้นเทพเจ้ายังกลายเป็น “พ่อ” ของเด็กกำพร้าอีกด้วย เหตุการณ์ดังกล่าวสามารถอธิบายตามทัศนะของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้ว่า ในขณะที่เด็ก ๆ มีพ่อให้การปกป้องเมื่อเติบโตใหญ่ ก็แสวงหาหลักประกันและความปลอดภัยต่อจากพ่อได้ในพระเจ้าและศาสนา (ยศ สันตสมบัติ, 2559, น. 71) หากแต่ตัวละครเด็กกำพร้าในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* ไม่มีพ่อแม่หรือครอบครัวให้การเลี้ยงดู ไม่เคยได้รับการปกป้องดูแลไม่ว่าจากสถาบันทางสังคมใดก็ตาม ดังนั้น ความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจหรือร่างกายล้วนไม่เคยถูกเติมเต็ม จึงหวังให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นพ่อที่คอยปกป้อง ชี้นำ และเป็นที่พึ่งพิงสุดท้ายของตน

ในขณะเดียวกันแม้รูปปั้นองค์เทพจะไม่เคยปริปากช่วยเหลือหรือให้คำตอบใด ๆ ในชีวิต แต่ก็ยังเป็นสิ่งเดียว ที่ไม่ขับไล่หรือส่งสาตาตูกถูกตัวละครหลักเหมือนที่คนในสังคมกระทำ ดังนั้นแม้องค์เทพจะไม่สามารถสั่งสอนหรือชี้นำสิ่งใด แต่การนั่งสงบนิ่งและสาตาอันเปี่ยมด้วยเมตตาที่เหมือนการปลอบโยนก็เพียงพอที่

ตัวละครหลักเกิดความรู้สึกมั่นคงทางจิตใจ เนื่องจากช่วงเวลาที่อยู่ต่อหน้าองค์เทพในศาลเจ้าไม่มีผู้ใดทำร้ายตัวละครหลัก ไม่ว่าทางร่างกายหรือจิตใจ ดังได้รับการปกป้องจากพ่อ พื้นที่ศาลเจ้าจึงกลายเป็นพื้นที่ปลอดภัย ไม่ต่างจากบ้านที่พักพิงทั้งทางร่างกายและจิตใจของคนชายขอบ

ทั้งนี้ในวรรณกรรมเรื่อง *หมา* สะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แนวคิดของคนในสังคมเปลี่ยนจากการให้คุณค่ากับการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นการพึ่งพิงวิทยาการและการศึกษาจากการบรรยายผ่านสภาพศาลเจ้าที่ถูกทิ้งร้างในขณะที่พื้นที่ทางการศึกษาอย่างโรงเรียนมีอยู่แพร่หลายในสังคม การแทนที่ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการศึกษาสามารถสะท้อนกระแสแนวคิดและทิศทางของสังคมที่หันไปพึ่งพาความรู้จากการศึกษา เพราะเป็นสิ่งที่สามารถไขความไม่รู้ของมนุษย์ได้ ดังที่ ซัลตา และ โนเดลแมน (Zalta & Nodelman) ให้ความเห็นไว้ว่า การค้นพบทางวิทยาศาสตร์ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 ทำให้พระเจ้าถูกผลักให้เข้าไป อยู่ในพื้นที่ชายขอบขึ้นเรื่อย ๆ และเมื่อเกิดแนวคิดใหม่เกี่ยวกับทฤษฎีฟิสิกส์ในศตวรรษที่ 17 และ 18 ยิ่งทำให้ไม่มีพื้นที่สำหรับอธินาธิราชของพระเจ้า (Zalta & Nodelman, 2022) ผู้คนอาศัยความรู้และวิทยาการแสวงหาคำตอบให้กับสิ่งที่สงสัยแทนการวิงวอนและเฝ้าถามเทพเจ้าอันเป็นนามธรรมและไม่สามารถพิสูจน์ได้ แต่สำหรับคนชายขอบผู้ไม่สามารถเข้าถึงความรู้ วิทยาการต่าง ๆ ไม่ได้รับการศึกษาและไร้ที่พึ่งพิงทางจิตใจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ใช่เพียงเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ความศรัทธา แต่ยังเป็นพื้นที่ปลอดภัยเดียวที่คนชายขอบสามารถเข้าถึงได้ โดยปราศจากการกีดกัน และมีเทพเจ้าผู้เปรียบเสมือนพ่อที่คอยปกป้องและปลอบประโลมลูกยามถูกทำร้ายถึงกระนั้นคุณค่าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกจากเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจกลับไม่มีประโยชน์อื่นใดต่อตัวละครหลักและคนในสังคม

การใช้รูปปั้นเทพเจ้าที่แขนขาด และนั่งนิ่งเฉยอยู่บนแท่นบูชา อาจเป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไร้ประโยชน์และหมดคุณค่าความสำคัญต่อสังคมไปแล้ว เพราะนอกจากการบรรยายถึงสภาพรูปปั้นที่ถูกย่ำให้เห็นถึงความชำรุดและไม่สมบูรณ์แล้ว รูปปั้นองค์เทพเจ้ายังทำได้เพียงนั่งนิ่งเฉยไม่สามารถช่วยเหลือหรือแก้ไขสิ่งใดให้กับตัวละครหลักที่อ่อนวอนร้องขอคำตอบว่า ตนเองเป็นสิ่งใดเป็นมนุษย์หรือไม่ใช่ คำตอบทั้งหมด ล้วนเกิดขึ้นจากการคิดได้ของตัวละครหลักเอง มิใช่การช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่อย่างใด หรือแม้แต่การอ่อนวอนให้ตนเองกลายเป็นหมาของตัวละครหลัก สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็มิได้มีอิทธิฤทธิ์เปลี่ยนบุคคลให้เป็นสุนัข หากแต่ตัวตนการกลายเป็น “หมา” ของตัวละครหลักเกิดจากการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้คนในสังคม ทั้งนี้ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า การกลายเป็นที่พึ่งพิงสุดท้ายของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือการที่ผู้คนนึกถึงและให้ความสำคัญต่อสิ่งนี้เป็นลำดับสุดท้าย สิ่งศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นตัวเลือกสุดท้ายสำหรับผู้ที่ไม่มีความเลือกอื่นแล้วในชีวิตเช่นตัวละครหลักที่ในคราแรกก็หวังที่จะพึ่งพิงการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้และชีวิตตนเองให้ดีขึ้นแต่ถูกปฏิเสธ จนกระทั่งพบว่าศาลเจ้าร้างและ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเพียงพื้นที่เดียวในสังคมที่เปิดรับให้ตนเองเข้าไป ดังนั้นการกลายเป็นที่พึ่งพิงสุดท้ายของคนชายขอบจึงไม่ใช่การให้คุณค่าความสำคัญต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นการด้อยค่าหรือลดความสำคัญ และชี้ให้เห็นความไร้ประโยชน์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีต่อผู้คนในสังคม

ตัวตนที่ถูกนิยามว่า “หมา”: บทส่งท้าย

วรรณกรรมเรื่อง *หมา* ประพันธ์โดย ปาจัน สะท้อนให้เห็นบรรยากาศของสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำ มีการแบ่งชนชั้นในสังคมระหว่างกลุ่มคนที่ถูกเรียกว่าผู้สูงส่งและคนชายขอบ จนนำไปสู่การเป็น “หมา” ที่ไม่ได้ เป็นเพียงคำที่ใช้เรียกสัตว์สี่ขาชนิดหนึ่ง แต่กลับมีนัยถึงตัวตนและคุณค่าของคนชายขอบ โดยสะท้อนผ่านตัวละครหลักผู้เป็นเด็กกำพร้า คำว่า “หมา” ที่ปรากฏในวรรณกรรมกลายเป็นคำดูถูกและการด้อยคุณค่าของตัวละครหลักที่คนในสังคมไม่ได้เคารพหรือให้คุณค่าในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง โดยสภาพสังคมที่ถูกเล่าผ่านวรรณกรรม ผู้เขียนเลือกวิเคราะห์ประเด็นศึกษาทางสังคม 3 ประเด็น ได้แก่ ตัวตนและคุณค่าของคนชายขอบ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิของคนชายขอบ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะที่พึ่งพิงสุดท้ายของคนชายขอบ

ตัวตนและคุณค่าของคน เมื่อนำทฤษฎีอัตมโนภาพที่นิยามว่าการมองเห็นตัวตนเกิดจากการประเมินตัวเราของผู้อื่น มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ตัวตนของคนชายขอบในวรรณกรรมเรื่องนี้พบว่า “ตัวตน” ของเด็กกำพร้าถูกตีตราว่าเป็น “หมา” จากการให้คุณค่าในตัวบุคคลของคนในสังคม เมื่อบุคคลไม่สามารถสร้างประโยชน์ใด ๆ ให้กับสังคม ใช้ชีวิตด้วยการขอความเมตตา ขอเศษอาหารประทังชีวิตไปในแต่ละวัน เป็นปัจจัยซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจคุณค่าตัวตนของตัวละครหลัก เมื่อผู้คนในสังคมไม่ยอมรับว่าตัวละครหลักที่เป็นคนชายขอบมีตัวตนในฐานะมนุษย์และให้คุณค่าว่าเป็นเพียงหมา จึงส่งผลต่อการประกอบสร้างการมองเห็นตัวตนของตัวละครว่ามีสถานะที่เทียบเท่ากับ “หมา” ตัวหนึ่งในสังคมเท่านั้น

การถูกตีตราจากสังคมและการมองเห็นตัวตนที่บิดเบี้ยวดังกล่าวส่งผลต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิของคนชายขอบ ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมว่า ตัวละครหลักที่เป็นเด็กกำพร้าถูกนิยามตัวตนว่า “หมา” ซึ่งเป็น การด้อยค่าและไม่เคารพตัวตนของเพื่อนมนุษย์ รวมถึงการตัดสินใจความเป็นคนจากเงิน ปัจจัยเหล่านี้นำไปสู่ความไม่เท่าเทียมของการเคารพในตัวตน และส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่ไม่เสมอภาค สิทธิด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์คนหนึ่งพึงได้รับจึงถูกสังคมลิตรอนไป ทำให้ตัวละครหลักไม่อาจดำรงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือสิทธิแห่งตนไว้ได้

เมื่อสิทธิถูกลิตรอน ตัวละครหลักผู้เป็นคนชายขอบไม่สามารถพึ่งพิงหรือขอความช่วยเหลือจากสถาบันทางสังคมใดได้เลย สิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นที่พึ่งพิงสุดท้ายของคนชายขอบ และสะท้อนถึงความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของตัวละครหลักที่สวนทางกับกระแสความเชื่อของสังคม ณ ขณะนั้นที่พึ่งพิงวิทยาการและการศึกษา แทนการอ่อนน้อมต่อเทพเจ้า แต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งพิงเดียวที่เหลืออยู่และเปิดต้อนรับตัวละครหลักผู้เป็นคนชายขอบ ทั้งยังเปรียบเสมือน “พ่อ” ที่รับฟังและให้ความรู้สึกลับคืนต่อตัวละครหลัก อย่างไรก็ตามคุณค่าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์และตัวละครหลักเป็นสิ่งที่คนในสังคมพยายามลบตัวตนและความสำคัญของสิ่งเหล่านี้ให้หายไปจากพื้นที่สังคม ดังนั้น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้า และเด็กกำพร้าจึงถูกผลักให้อยู่ในพื้นที่ชายขอบ เพราะไม่สามารถทำประโยชน์ใด ๆ หรือกลายเป็นสิ่งไรค่าต่อสังคมไม่ต่างกัน

คุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้ สะท้อนให้เห็นชีวิตของคนชายขอบผ่านมุมมองและเรื่องราวที่ตัวละครหลักซึ่งเป็นเด็กกำพร้าได้พบเจอ การกีดกันให้บุคคลกลายเป็นคนชายขอบนับเป็นการผลักให้บุคคลออกไปจาก

พื้นที่สังคมและถูกจำกัดให้อยู่ในพื้นที่ล้าหลัง ตัวตนจึงค่อย ๆ เลือนหายไปจากสังคม ด้วยเหตุนี้ น้อยครั้งที่เรื่องราวของคนชายขอบจะถูกกล่าวถึงหรือจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ ดังนั้นวรรณกรรมเรื่อง *หมา* จึงเปรียบเสมือนบันทึกและกระจกที่สะท้อนภาพสังคมในอีกมิติหนึ่ง ผ่านมุมมองของคนชายขอบที่มีต่อสังคม ซึ่งสะท้อนสภาพ การแบ่งชนชั้น การกดขี่และการกีดกันทางสังคม จนสร้างบาดแผลให้กับชีวิต รวมถึงพรากความเป็นคน สิทธิและศักดิ์ศรีของบุคคลหนึ่งไป เหลือเพียงตัวตนที่ถูกนิยามว่า “หมา”

เอกสารอ้างอิง

- กูดริช, เค. (2553). *A Short History of the Chinese People* [ประวัติศาสตร์จีน] (พิมพ์ครั้งที่ 8). เคล็ดไทย.
- จันทร์ฉาย ภัคธิดา. (2553). *ประวัติศาสตร์จักรวรรดิจีน*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จันทร์มา อังคณิกิจ. (2557). *การวิเคราะห์ข้อความ*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิราภรณ์ ตั้งกิตติภรณ์. (2556). *จิตวิทยาทั่วไป*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชวรัตน์ สุนทรธร. (2559). ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบ : ภาพสะท้อนจิตวิญญาณประชาธิปไตยในเรื่องสั้น. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 8(1), 153-180. <https://e-journal.sru.ac.th/index.php/jhsc/article/view/386>
- เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. (2558). *เพียงวันพบวันนี้ที่สำคัญ* (พิมพ์ครั้งที่ 15). นานมีบุ๊คส์.
- ธัญนิชา วิโรจน์รุจน์. (2563). ความมั่นคงทางจิตใจ: ลดความเสี่ยงช่วยแก้ปัญหาสังคม. *วารสารมหาจุฬาริชากร*, 5(2), 141-150. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/download/162970/118456/>
- นพมาศ อึ้งพระ. (2546). *ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว* (พิมพ์ครั้งที่ 3). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปาจิน. (2562). หมา. ใน ปกรณ์ ลิ้มปณฺสรณ์ (บ.ก.), *เกิดใหม่ในกองเพลิง* (น. 166-178). มติชน.
- ยศ สันตสมบัติ. (2559). *พรอยด์และพัฒนาการของจิตวิเคราะห์: จากความฝันสู่ทฤษฎีสังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 5). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2548). *ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 12). หมอชาวบ้าน.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2550, ธันวาคม 23). *คนชายขอบ*. <http://legacy.orst.go.th/?knowledge=คนชายขอบ-๒๓-ธันวาคม-๒๕๕๐>
- หลู่ซิ่น. (2551). *ประวัติจริงของอา Q* (พิมพ์ครั้งที่ 2). แม่คำผาง.
- หลู่ซิ่น. (2546). ช่งอี่จี. ใน ปกรณ์ ลิ้มปณฺสรณ์ (บ.ก.), *เรื่องสั้นของหลู่ซิ่น* (น. 55-62). ชุมศิลป์ธรรมดา.
- Zalta, E. N. & Nodelman, U. (2022, September 3). *Religion and Science*. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/religion-science/>

巴金. (2022, November 4). 狗. 可可诗词. <https://www.kekeshici.com/xiaoshuo/mingpian/193530.html>

孙靖琪. (2020, November 12). 巴金的抗战文学. 团结网. http://www.tuanjiewang.cn/2020-11/12/content_8895082.htm